

O MOSTEIRO DE SAN LOURENZO do Escorial. Imaxes nas páxs. 268-69, 281, 282 do libro

1. Catalogación

Nome: Mosteiro de San Lourenzo

Autor: Xoán Bautista de Toledo e Xoán de Herrera

Estilo: Renacemento español

Cronoloxía: 1563-1584

2. Contexto histórico-artístico: facer resumo das páxinas 275-277

3. Análise e comentario

Breve historia: o 10 de agosto de 1557, festividade de San Lourenzo, Felipe II venceu aos franceses no batalla de San Quintin, a primeira vitoria militar do seu reinado. Catro anos despois fixaba a capital do seu reino en Madrid, acabando así co carácter itinerante da Corte e elixía un lugar próximo para levantar nel un palacio de descanso que tería que ser tamén templo, mosteiro e panteón real. A serra de Guadarrama ofrecía condicións vantaxosas para o seu emprazamento: estaba situada estratexicamente no centro da península, cerca e á vez lonxe da Corte madrileña, gozaba de clima saudable e contaba nos arredores con abundantes mananciais, bosques e canteiras. A elección dos xerónimos para atender a liturxia diaria e os rituais polos monarcas defuntos foi debido ao esplendor que outorgaban ao culto divino, pasando os seus frades un mínimo de oito horas diarias rezando no coro. O estilo que mellor se adecuaba a estas pretensións solemnes era a rixidez xeométrica e a austeridade ornamental que Bramante introducira na cultura arquitectónica romana.

O encargo do proxecto inicial correspondeu a Juan Bautista de Toledo, que colaborara con Miguel Anxo na basílica do Vaticano. O 23 de abril de 1563 púxose a primeira pedra. Pero a morte sorprendeuno en 1567, sucedéndolle o seu aparelador Xoán de Herrera (Mobellán, Cantabria, 1530 - Madrid, 1597), que modificou o proxecto do orixinal, dotando o conxunto dun carácter máis unitario e dunha maior simplificación xeométrica. As obras rematáronse o 13 de setembro de 1584. A cultura científica de Herrera e o seu coñecemento dos tratados italianos de arquitectura (estudioso do romano Vitrubio) axúdanlle a delinear un monumento armónico, baseado na combinación matemática de volumes xeométricos, que articula con pilastras, frisos e cornixas de orde dórica. Xoán de Herrera escribiu unha obra titulada "Discurso sobre a figura cúbica...", na que diserta sobre as propiedades máxicas e simbólicas desta figura. O cubo representa na orde dos volumes o que o cadrado no da superficie: simboliza a terra e o mundo material na súa faceta de estabilidade inmutable. Desde o punto de vista místico é imaxe da sabedoría, da verdade e da perfección moral. Unido á esfera representa a totalidade finita e infinita, celeste e terrea. Non sorprende que O Escorial responda na súa estrutura arquitectónica e volumétrica a unha combinación afortunada de varios cubos.

PLANTA: modelo de unidade e simetría, é un rectángulo que se ordena en torno a patios interiores distribuídos simetricamente. Tradicionalmente se ten atribuído a esta planta un simbolismo relixioso, pois a súa forma recorda unha grella invertida, instrumento onde foi martirizado San Lourenzo. A súa distribución xera un eixo central que se inicia na fachada principal e se prolonga ao patio dos Reis, á Igrexa e ás estancias privadas do rei Felipe II. Flanquean este eixo con accesos independentes: o palacio público para a Corte e as dependencias do seminario e do colexio universitario. E, ao sur, o espléndido Claustro dos Evanxelistas e o mosteiro. A simetría detéctase en toda a configuración do espazo; o mosteiro, por exemplo, segue

un esquema cruciforme cuxos 4 brazos enmarcan 4 claustros chamados Patios Mozos; o centro é un distribuidor presidido por unha torre chapitelada.

EXTERIOR: o exterior do edificio é austero, sólido, hermético e, ata impenetrable. Centos de fiestras, sen molduras nin cornixas, sucédense pola fachada de granito, que incorpora catro torres nos extremos. Completan a monotonía as pronunciadas cubertas de lousa negra, e rompen con ela as numerosas bólas e os chapiteis (remates piramidais propios do estilo dos Austrias) das torres. Esta rigorosa sobriedade é nota distintiva dun estilo que pasou a chamarse *herreriano* ou tamén *escorialense*, e cuxo fundador exerceu non só un forte influxo estilístico senón un verdadeiro control artístico durante o reinado de Felipe II.

A fachada principal ten tres portadas, das que destaca a central que sobresaie lixeiramente, con columnas dóricas xigantes no corpo baixo e xónicas no superior, adornada con pilastras, ventás, nichos e cornixas, coroado todo por un frontón rematado en bóla, baixo o que ocupan os lugares de privilexio a figura de San Lourenzo, o escudo real de Felipe II e dúas grellas que recordan o martirio do santo. As outras dúas portadas, máis simples, pero tamén rematadas en frontón, serven de acceso ao Seminario e ao mosteiro. A fachada sur (á esquerda da planta) de estilo sinxelo e liñas esquemáticas, de maior altura debido aos desniveis do terreo, presenta cerca de 300 ventás sobre unha fachada interminable.

INTERIOR: a Igrexa é o punto neurálxico do Escorial. Inspirada no proxecto de Bramante para a basílica de San Pedro do Vaticano, ten a planta de cruz grega inscrita nun cadrado, segundo o ideal renacentista de planta central pero que se alongará aos pés cun vestíbulo que a acerca á cruz latina. A cuberta dos brazos é de bóveda de canón con cúpula central sobre tambor no cruceiro, que sobresaie por encima de todo o conxunto monumental para deixar clara a súa vocación relixiosa. O presbiterio está elevado coa dobre finalidade de ser máis visible e albergar baixo o seu altar maior o Panteón dos Reis. A ábsida que remata a planta é cadrada e está fisicamente unida ás dependencias privadas de Felipe II, desde cuxo leito podía observar o altar maior da basílica. A sobriedade é a súa nota máis destacada, con pilastras e entablamento de orde dórica, cuxa robusted e austeridade o convertían, segundo Vitrubio, na orde máis axeitada para edificios adicados a heroes e divindades masculinas (San Lourenzo, neste caso). A fachada da igrexa inscríbese nos parámetros do dórico grazas a seis semicolumnas xigantes que se corresponden, no nivel superior, cos pedestais das seis esculturas dos reis de Israel, de aí o nome de Patio dos Reis. Culmina nun frontón, cuxa base é interrompida por un gran van. O claustro dos Evanxelistas é unha galería de dobre piso, con semicolumnas clásicas, inspirada nos patios romanos, pero co toque *moderno* que lle dan a súa gran amplitude e a horizontalidade resultante. O trazado do xardín simboliza o Edén; no centro, a fonte dos Evanxelistas é unha mostra excepcional do clasicismo herreriano.

En conclusión, o mosteiro de O Escorial non foi só a obra arquitectónica máis importante da Contrarreforma católica, senón tamén a imaxe da grandeza e severidade da monarquía de Felipe II. Debemos ter en conta que cando se construíu, España era a primeira potencia económica e militar do mundo e o carácter monumental do edificio respondía ao seu esplendor. Ademais, a súa concepción estaba impregnada da nova relixiosidade que acababa de implantar o Concilio de Trento, da que Felipe II foi valedor.